Mioara *KOZAK*

DISCURS LIRIC EMINESCIAN. REȚELE LINGVISTICE & CÂMP SEMANTIC

În sfera atât de complexă a lexicului, asupra căruia se aplică lucrarea de organizare nouă a cuvintelor în contexte expresive, se impune mereu o lectură polivalentă, de actualizare a varii niveluri, întrucât profunzimea poetică oferă *operei deschise* sensuri actuale. Spațiul imagistic eminescian numit prin cuvânt este contemplat prin configurațiile proprii, subordonate sensului. Poezia – domeniu protejat al locuirii eului, „alcătuire suficientă sieși, cu multiple iradieri de semnificație, prezentându-se ca o rețea de tensiuni ale forțelor absolute ce acționează sugestiv asupra straturilor prerafionale, făcând să vibreze totodată și zonele de mister ale noțiunilor”[1] – este locul unde pătrundem în interiorul cuvântului, numindu-i valoarea materială și funcțională deopotrivă, în încercarea de a armoniza criteriul semantic cu cel sintactic. Scriitura poetică este, astfel, un limbaj în limbaj. „Alegerea cuvintelor este marele și tainicul meșteșug al unui adevărat poet. […] Să simtă cititorul că tocmai și numai cuvântul întrebuințat de poet este cel necesar, că oricare altul ar fi fost nepotrivit, ar fi dăunat fie armoniei, fie expresivității, fie altor factori constitutivi ai valorii integrale pe care trebuie s-o aibă orice unitate lexicală”[2].

Poezia eminesciană rămâne reușita sublimă în încercarea de a fixa limba română prin limbajul poetic: „Limbajul poetic și poezia românească ajung, prin Eminescu, la conștiința de sine”[3]. „Întâlnirea” dintre cuvinte, aerul ce respiră între ele, iar nu simpla așezare în diferite configurații relevă supleţea limbii, „marginile” și „nemarginile” acesteia. „La Eminescu, criteriul de folosire a cuvintelor nu se călăuzește numai după intrinseca lor valoare *materială*, ci și după valoarea lor *funcțională*” […]. „Unul din marile secrete ale lui Eminescu este acela de a fi pătruns *înlăuntrul cuvântului,* în cutia sa de rezonanță, unde i-a surprins ca nimeni altul toate tonurile posibile, cu întreaga bogăție de sensuri, subsensuri și semnificații, pe care le-ar putea scoate din adânc fiecare vibrație a sa”[4].

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)

În demersul nostru avem ca finalitate a procesului analitic-interpretativ „fețe" sau ipostaze ale cuvântului poetic, „alcătuiri", structuri, determinări, sensuri și semnificații. Vom reține idei atât din perspectiva interpretării lanțului verbal discursiv, cât și din perspectiva construcției contextuale, urmărind atât aspectele procesuale, cât și natura creatoare. „Modulațiile" limbii se remarcă mai întâi la nivelul expresiei, chiar dacă ele sunt generate de conținut. Analiza noastă va fi direcționată dinspre conținut spre expresie. Considerăm relevantă ideea hjelmsleviană conform căreia „distincția dintre *expresie* și *conținut* și interacțiunea lor în cadrul funcției semiotice sunt fundamentale în structura limbajului"[5]. Categoriile gramaticale, ca semne lingvistice, sunt constituite dintr-un *semnificat* și un *semnificant*[6]. „În fiecare conținut trebuie să recunoaștem existența unei forme specifice, a unei forme a conținutului"[7], creată de „funcția – semn"[8]; în virtutea formei conținutului și a formei expresiei, „putem concepe o substanță a conținutului și o substanță a expresiei"[9]. Datorită formei conținutului, „semnificația devine o substanță-conținut"[10].

Observația lui Saussure conform căreia în fiecare moment limbajul implică în același timp un sistem stabilit și o evoluție, fiind în egală măsură o întreprindere actuală și un produs al trecutului, a fost urmată de alte interpretări. Astfel, Eugeniu Coșeriu consideră că dihotomiile fixate de savantul elvețian *limbă – vorbire* și *individual – social* sunt insuficiente și adaugă o a treia componentă, intermediară, *norma*. Limbajul este considerat deci, începând cu Saussure, drept un sistem alcătuit din două subsisteme, *limba* și *vorbirea*. Dumitru Irimia[11] remarcă apropo de acestea, „un raport între două componente ale unei unități, care se implică în mod reciproc, fără a se confunda, care se opun fără a se elimina, care se neagă discret și creator". În funcționarea textului ca mijloc și ca produs al actului de comunicare intervin două straturi semantice principale: un strat preexistent comunicării, dezvoltat de planul semantic al termenilor lexicali din care textul se constituie, și un alt strat, generat de însăși desfășurarea textului. Primul strat este reprezentat de sensuri concrete, lexicale, aflate în solidaritate cu trăsături semantice (lexico-gramaticale) abstracte, numite în analiza textuală rețele lingvistice; cel de-al doilea este reprezentat de diferite categorii de sensuri abstracte: configurare poetică (în analiza textuală).

Specificul categoriilor gramaticale rezultă din felul cum se construiesc cele două componente, *conținutul* și *expresia*, și din relația care se stabilește între ele. *Conținutul* și *expresia* categoriilor gramaticale au caracter dinamic, plasându-se între concret și abstract, între lexical și gramatical, menținându-se în relație de solidaritate, existența unuia presupunându-l și pe celălalt. „Ceea ce numim *formă* nu este, cum se crede, haina concepției poetice, ci însuși corpul viu al poeziei. Conținutul în sine este o abstracție. Singura realitate este exprimarea"[12].

Determinarea este „interpretarea lingvistică a raportului dintre subiectul vorbitor și *obiectul* denumit de substantiv, din perspectiva cunoașterii în interiorul relației clasă – constituenți; (…) are mai ales conținut sintactic; dezvoltarea unor funcții sintactice echivalează cu ieșirea substantivului din condiția lexicală"[13].

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)

Cuvântul – semn lingvistic central în funcționarea limbii – generează, în lirica eminesciană, asocieri și determinări inedite, poezia fiind un sistem de semne (conținut, semnificație) și un text lingvistic (fromă, expresie deci), în egală măsură. Funcția poetică este cea care declanșează o stare de spirit specială în procesul de decodificare a mesajului lingvistic-artistic conținut în poem. Verbul – element central în desfășurarea discursului lingvistic – conține în sine, în solidaritatea sens-expresie, direcțiile principale de organizare sintactică a textului poetic. Analiza noastră urmărește dihotomia *conținut – expresie* (*sensuri – structuri*), având în vedere tipul de determinare ce se realizează între componenții unei structuri poematice alese.

Am selectat spre analiză șase tipuri de structuri nominale cu determinativ.

A. Structuri discursive nominale sau verbale cu determinativ adjectival de tipul: subst .+ adj. sau / și adj.$_1$, adj.$_2$, adj.$_n$ / adj. sau e.p.s.

Tehnica discursivizării, susținută în expresie prin enumerație și gradație, amplifică semnificația poetică.

Luăm spre exemplificare structuri cu determinativul adjectival: „dulce"„adânc", „greu", „alb" din versurile:

a. „Cugeți. Cugetarea cu raze *reci* pătrunde, / Lovește chipul *dulce* creat de fantazie" (*Povestea magului călător în stele*, p. 396);

b. Ochii ei cei mari, albaștri, de blândețe *dulci* și moi" (*Înger și demon*, p. 59);

c. „...deasupra lui vede / Doi ochi *mari albaștri, adânci, visători*" (*Povestea magului călător în stele*, p. 389);

d. „...și fruntea-i *aspră-adâncă*, *încrețită*, / Părea ca o noapte neagră de furtune-acoperită" (*Înger și demon*, p. 60);

e. „Și prin tufele de mături, ce cresc verzi, *adânce,* dese" (*Egipetul*, p. 53);

f. „Să oglindez într-însul *adânc* sufletul meu" *(Povestea magului călător în stele*, p. 396);

g. „Încearcă după codri *greu* capul de-l înclină" (*Povestea magului călător în stele*, p. 396);

h. „Ne scapă deopotrivă de-o lume *de amar*" (*O, stingă-se a vieții...*, p. 591);

i. „Șoptind încet, ca-n vis, la *dulci* cuvinte. / Urechea mea pândea să le audă / – Abia-nțelese pline de-nțeles –/ Cum ascultau poeții vechi de muză" (*Terține*, p. 508);

j. „Povești și doine, ghicitori, eresuri, / Ce fruntea-mi de copil o-nseninară, / Abia-nțelese, pline de-nțelesuri" (*Trecut-au anii*, p. 174);

k. „Tu *inocentă, albă*, ai trece *surâzând*" (*O arfă pe-un mormânt,* p. 407).

Întâlnirea dintre inteligibil și sensibil este gestionată de antiteza „rece" vs. „chip dulce", „cald", „iubitor" în versurile: „Cugeți. Cugetarea cu raze *reci* pătrunde, /

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)

Lovește chipul *dulce* creat de fantazie" (*Feciorul de împărat fără stea. Povestea magului călător în stele*, p. 396). Este o cu totul altă conotație poetică față de *dulcele* uman din versul: „Ochii ei cei mari, albaștri, de blândețe *dulci* și moi" (*Înger și demon*, p. 59). „Chipul *dulce* creat de fantazie" tinde către un imaginar inteligibil – „dulcele creat de fantezie": romanticul chip angelic (care, deseori, angajează în dihotomie demonicul).

Ochii mari e sintagma ce promite *ochii adânci*. Nimic nu-i întâmplător la Eminescu. Argumentăm afirmația prin lectura lineară oferită de semantica *adâncului*, care, nepierind în *abisal*, survolează aspațialul: „infinit și infinire" ca în versurile: „...deasupra lui vede / Doi ochi *mari albaștri, adânci, visători.*" (*Povestea magului călător în stele*, p. 389). Epitetul metaforic al „ochilor adânci" propune o traiectorie autoscopică: privirea se întoarce către sine.

Adjectivul *adânc* (sintactic: atribut adjectival) dezvoltă una dintre conotațiile câmpului semantic al „nopții", care, printr-o echivalență sintactică (între subiectul *frunte* și numele predicativ comparativ *o noapte*), se înscrie în semantica registrului nocturn, evidențiat printr-o intensitate a întunericului: „noapte neagră"(*Înger și demon*, p. 60).

Dinspre versul unui descriptiv fizic de o naturalețe debordantă: „...și fruntea-i *aspră-adâncă*, *încrețită*, / Părea ca o noapte neagră de furtune-acoperită" (*Înger și demon*, p. 60), adjectivul, prin schimbarea funcției sintactice din atribut adjectival în complement predicativ (e.p.s.) și prin forma rară a pluralului *adânce*, așezat într-o enumerație descriptivă a vegetalului, sparge matricea stilistică a epitetului ornamental prin semul [+ spiritual] aparent accidental, îndreptându-și semantica spre o lectură reflexivă: „Și prin tufele de mături, ce cresc verzi, *adânce,* dese" (*Egipetul*, p. 53).

Având fie valoare adjectivală ca determinant al substantivului *suflet* (atribut), fie valoare adverbială cu o sintactică a complementului predicativ (determinant verbului descriptiv „a oglindi" la un conjunctiv al posibilului real: „oglinda și oglindirea"[14], motiv romantic al eului aflat în solitudine, într-o tânjire ca desperare a celuilalt), lexemul *adânc* își impune dominanța semantică procesuală prin devenire: „Să oglindez într-însul *adânc* sufletul meu" (*Povestea magului călător în stele*, p. 396). În versul: „Și mișcă lumea ei negru măreață" (*Adânca mare*, p. 401), lexemul *negru* (echivalent al lui *adânc* adverbial) concurează cu semantica *mișcării*, un circumstanțial al intensității absolute a ritmurilor ființei. E un alt mod de exprimare a măreției lumii.

Adânc propune seria lexemelor orientate spre izotopia „infinitului și infinirii". Astfel, în cadrul construcției nominale bimembre, definite ca particularizare a eului liric prin deicticul adjectival posesiv, adjectivul *adânc* potențează misterul, dar și ineditul, fantezia romantică.

Aceeași analiză poate fi aplicată și lexemului *greu* care, departe de a fi atributul unei mase corporale, este învestit cu o conotație a profunzimii, a *adâncimii* – abisalul. Topica inversă, similară construcției sus-interpretate, impune o semantică

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)

descriptivă lexemului *greu* mai acut evidențiată față de circumstanța comună a acțiunii: „a înclina greu", adică „cu greutate, cu dificultate": „Încearcă după codri *greu* capul de-l înclină" (*Povestea magului călător în stele*, p. 396).

Prin urmare, acceptăm poziția sintactică a unui atribut în cadrul construcției nominale monomembre *greu capul* > *capul greu*. Dintr-o asemenea asociere, deducem *greutatea* gândului, profunzimea în aproape și departe, exprimări ipostaziale ale spațiului romantic.

Iată alte versuri ilustrative pentru substantivizarea adjectivului (aici: *amar*, *rău*): „Ne scapă deopotrivă de-o lume *de amar*" (*O, stingă-se a vieții...*, p. 591) sau: „Viața-mi nu se leagă de-un *rău* sau de-un eres" (*O, stingă-se a vieții...*, p. 592).

Interesantă pare conversiunea substantivului *înțeles* obținut dintr-un adjectiv provenit la rându-i din participiu (substantiv < adjectiv < verb, participiu): „Șoptind încet, ca-n vis, la dulci cuvinte. / Urechea mea pândea să le auză / – Abia-nțelese pline de-*nțeles* – / Cum ascultau poeții vechi de muză" (*Terține*, p. 508). În nominalul obținut (*înțeles – înțelesuri*), se păstrează astfel și natura atributivului, cât și natura verbală a comunicării. Substantivul *înțeles* se îndepărtează de radicalul semantic al *înțelegerii* ca audiție, aspirând la semantica ce impune geniul: înțeles ca putere a minții de a pătrunde adâncul lucrului aflat în „lucrare", în devenire: „Povești și doine, ghicitori, eresuri, / Ce fruntea-mi de copil o-nseninară, / Abia-nțelese, pline de-*nțelesuri*" (*Trecut-au anii*, p. 174).

Poetic, *cuvântul* e sursă a *înțelesului*, comprehensiune solitară, iar *eresul*, generator de *înțelesuri* – sursă a lecturii plurale a semnificațiilor propuse de textul poetic.

Într-o pledoarie pentru o poetică a ființei, subiectul și verbul predicativ se cufundă în câmpul semantic al „candorii": adjectivele-epitete *inocentă, albă* și gerunziul *surâzând* – toate trei e.p.s. inventariate, în poezia eminesciană, prin stilistica femininului etern: „Tu *inocentă, albă*, ai trece *surâzând*..." (*O arfă pe-un mormânt,* p. 407). *Surâzând* – starea inocenței *prelungite* – semnifică atuul celei care, mâine, (îl) va înșela în iubire: *treci surâzând* este sintagma care introduce semnificația femeia-demon: e doar surâsul „giocondei" care se însoțește „cu (ale tale) brațe *albe*, *moi*, *rotunde*, *parfumate*" (*Noaptea*, p. 52). Aici, determinantul substantival *brațe*, prin cele patru epitete ornante (adjective), oferă un imaginar acut al simțurilor.

O semnificație poetică inedită a adjectivului *alb* (e.p.s.) o aflăm în versurile: „Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă, / Prin care trece *albă* regina nopții moartă" (*Melancolie*, p. 73). Din simbolul general al inocenței, al candorii, *albul* devine o lume spartă, vid de lume. Luna e golită de semnificațiile nocturnului cadru idilic – sintagma *trece albă* (p.v. + e.p.s.) semnifică o trecere absentă, fără văpaie, fără de pasiune.

Alteori, în poziția de e.p.s. se află adjective urmate de substantive, ca în versurile: „Ea? – O fiică e de rege, blondă-n diadem de stele / Trece-n lume *fericită, înger, rege și femeie*" (*Înger și demon*, p. 59). În această structură observăm re-

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)

gentul nominal subiect asociat relațional cu patru e.p.s.: un adjectiv „fericită", cu un semantism afectiv plenar, urmat de trei substantive, fiecare fiind un simbol al ipostazei feminine: *înger* – angelic, *rege* – justițiar, *femeie* – daimon.

Concluzia 1: Topica inversă a adjectivului în versul eminescian impune o semantică a nemarginii ca aspațialitate a descriptivului romantic. Necuprinderea nici pe departe nu-i o pierdere a perspectivei, căci infinirea sugerată de *adânc*, *greu* surprinde prin extremele spațiale numite prin dihotomia departe vs aproape, și mai mult: propune o conștientizare a cuvântului poetic! Astfel, clasa determinativelor suferă o transformare calitativ-superioară: prin conversiunea substantivală, lexemul *adânc* accede la statutul „exprimării" naturii lucrurilor! Sau, altfel spus, participând la o izotopie a spațialității, observăm facilitatea morfologică a schimbării clasei lexico-gramaticale a adjectivului. Substantivul *adânc* nu ne mai surprinde: substantivizarea în astfel de cazuri este explicabilă prin varietatea semantică propusă de nucleul câmpului lexical: *adânc* este sinonim cu *depărtare*, *infinire* și *infinit*. Ba mai mult: la nivelul aceluiași vers, este operant imaginarul superlativ al infinirii: *adâncul*, prin elementul de relație copulativ, este echivalent al „nopții adânci", timp romantic al lucrării poetice: „Ce-*adânc* trecut de gânduri e-n noaptea lui adâncă" (*Nu mă-nțelegi*, p. 201).

Concluzia a 2-a: Putem reprezenta câmpul semantic al „adâncului", astfel, prin universaliile semantice: fizic („frunte *adâncă*") → vegetal / spiritual („tufe... ce cresc *adânce*") → imaginar sensibil; uman („*adânc* sufletul") → imaginar inteligibil; infinit, infinire („*greu* capul de-l înclină") → imaginar metafizic; cuvânt poetic („plin de-*nțeles* / pline de-*nțelesuri*") → imaginar antimetafizic. Observăm o configurare a sensului poetic dinspre „adânc" spre „comunicare poetică".

Concluzia a 3-a: Inversiunea (reprezentată prin topică) este figura sintactică ce eliberează adjectivul de latura pur descriptivă, facilitând fluxul nominal în configurarea poetică eminesciană[15].

B. Structura nominală cu determinativ adjectival / nominal de tipul: subst. / pron. + vb. copulativ + adj.$_1$ (adj.$_n$)

Spre exemplificare, dăm versul: „Dar dacă ar cădea toate, el rămâne *trist și gol*" (*Călin [file din poveste]*, p. 81). Adjectivele *trist*, respectiv *gol*, poziționate sintactic în locul numelui predicativ, devin epitete de caracterizare ale unui eu resemnat în solitudine. Mai mult: adjectivul *gol* primește semnificația vidului sufletesc, actualizând un bizar registru spiritual în care omul se neagă – un fel de autoeliminare din sfera uman(oid)ului. Adjectivul *gol* desemnează starea de sterp, steril – o perspectivă „epigonică".

Concluzie: Adjectivul-nume predicativ completează semantica nominalului regent.

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)

C. Structura nominală cu determinativ adjectival / nominal de tipul: subst. + cea, cel + adj. / prep. + subst. din versurile:

a. „Departe doară luna *cea galbenă* – o pată" (*De câte ori, iubito...*, p. 108);

b. „Părul ei *cel negru*-n valuri de mătasă se desprinde" (*Scrisoarea III*, p. 130);

c. „Și durerea mea *cea dulce* cu durerea ta alin-o..." (*Scrisoarea III,* p. 130);

d. „Umbra lui *cea uriașă* orizonul îl cuprinde" (*Scrisoarea III,* p. 130);

e. „Pe când mâna ta *cea albă* părul galben îl netează" (*Scrisoarea IV*, p. 138);

f. „Dă-mi-i mie ochii negri... nu privi cu ei în laturi, / Căci de noaptea lor *cea dulce* vecinic n-o să te mai saturi –" (*Scrisoarea IV*, p. 139);

g. „Și în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit, / Aspru, rece sună cântul *cel* etern *neisprăvit*" (*Scrisoarea IV*, p. 141);

h. „ Prea-mbie pe oricine cu chipul ei *cel drag*" (*Povestea magului călător în stele,* p. 378);

i. „Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii *cei antice*" (*Scrisoarea V*, p. 144);

j. „Lumină peste regii *cei dacici* laolaltă" (*Gemenii*, p. 603);

k. „Brigbelu, rege tânăr din vremea *cea căruntă*" (*Gemenii*, p. 606).

Articolul demonstrativ *cel*, *cea*, declinat cu substantivul articulat [+ morfem al determinării hotărâte], morfologic, influențează și validează corectitudinea acordului adjectivului în gen, număr și caz cu substantivul determinat: „luna *cea* galbenă", „părul *cel* negru", „cântul *cel* neisprăvit" etc. Dacă formal (morfologic) morfemul determinării (*cel* / *cea*) validează categorizatorii nominalului (gen, număr, caz), semantic îi actualizează semele contextual-nominale, și anume: în structura „cântul cel etern neisprăvit" avem sintagma nominală „cântecul cel neisprăvit", iar „etern" se detașează într-o circumstanță modală pentru determinatul participial cu valoare adjectivală: „neisprăvit". Interesant în acest sens este respectarea acordului în genitiv, singular și feminin: „lumii *cei* antice".

Secvența nominală ce înregistrează prezența morfemului *cel* / *cea* surprinde prin atenuarea semnului nominal (*luna*, *părul*, *cântul* etc.) ce pălește semantic în fața adjectivului determinativ. Astfel, în aceste structuri, dominant va fi adjectivul, chiar postpus. Dominanta semantică adjectivală este aservită sensului poetic: *galben*, *alb*, *negru* etc. impun un câmp cromatic; *alb* vs *negru* este dihotomicul câmp al unui eros esențializat: negru → voluptate / demonicul; alb → inocență / angelicul etc.

Prin frecvența lor atât în discursul liric preromantic, cât și în discursul romantic eminescian, structurile nominale cu adjectivele *dulce* și *drag* precedate de demonstrativul *cel* / *cea* au constituit pentru critici (cf. Edgar Papu) obiectul de cercetare al categoriei estetice a „dulcelui" raportată la semantica „senzualității", prin urmare la un imaginar sensibil, prezent în poezia eminesciană de tinerețe: „noaptea *cea* dulce", „chipul *cel* drag".

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)

Deosebit de sugestive sunt structurile nominale de tipul: subst. + *cea, cel* + prep. + subst., în care particula *cea* / *cel* accede către semantica unui pronume semiindependent determinat obligatoriu la dreapta de un nominal ce își impune semantica asupra întregii structuri. Așadar, în „armonia *cea* din sfere", vizualizăm sfera ca spațiu al armoniei: „Pân-a nu-și ajunge culmea acea magică durere, / Ce-o produse-n a lui suflet armonia *cea* din sfere" (*Scrisoarea V*, p. 142).

În alt vers, prin imaginea „calea vieții *cea* de spini", receptăm tragicul destin al umanității, reiterare a vieții lui Iisus: „Ca sigur să calc calea vieții *cea* de spini" (*Povestea magului călător în stele*, p. 379).

În reiterarea categorizatorilor nominali, rareori poetul recurge la dublarea articolului hotărât printr-un articol genitival (posesiv), tot un morfem al determinării hotărâte, ca în versul: „M-oi duce pân' la poala *a* muntelui Pion" (*Povestea magului călător în stele,* p. 379), în care articolul „a" propune o continuitate semantică a determinatului nominal „poala", iar imagistic pledând pentru orizontalitate. Stilistic, prezența acestui tip de articol evidențiază oximoronul: „poala a muntelui" semnifică intersectarea lumilor: orizontalitatea cu verticalitatea!

Concluzia 1: Demonstrativul deteminativ *cel* / *cea* precum și posesivul *al* / *a* actualizează stratul semantic al adjectivului aflat în „competiție" cu substantivul din sintagma poetică. Adjectivul preia controlul semantic asupra nominalului: el nu va mai exprima calitatea, caracteristica regentului, ci va deveni o existență: adjectivul asediază și sufocă, în cele din urmă, semnificația substantivală.

Concluzia a 2-a: Semantic, secvența-morfem a determinării *cel* / *cea*, respectiv *al* / *a*, creează repausul sau starea pe loc a clipei în contemplarea lumilor poetice.

D. Structura nominală cu determinativ substantival în genitiv de tipul: subst. + subst., G., exemplificate prin versurile:

a) „Și să nu pot de *somnul pământului* s-adorm?";

b) „În *mantia răcelii* mă-nfășur dar și tac" (*N-am fost la înălțime*, p. 588);

c) „Vuiește *a vântului arfă* de-aramă" (*Povestea magului călător în stele*, p. 384);

d) Metalica vibrândă *a clopotelor jale*" (*La mormântul lui Aron Pumnul*, p. 15);

e) „Să nu zic despre mine, ce omului s-a zis: / Că-i *visul unei umbre* și *umbra unui vis*" (*O, stingă-se a vieții*..., p. 592).

Sintagma *somnul pământului* (a) – regent substantival + subordonat substantival în genitiv – concentrează semantismul static dinspre un plan individual spre unul universal, prin prezentul verbal *s-adorm* din același câmp semantic al „somnului", având ca finalitate starea de „somn metafizic". Genitivul este aici o formă a expansiunii spațiului metaforic al somnului.

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)

Al doilea vers (b) conține oximoronul [+ cald] vs [+ frig, rece]: *mantia răcelii* – forma de genitiv se angajează dihotomic spre a reface inerția de la începutul lumii. Prin urmare, genitivul aici nu mai este o completare, o „încurajare" a câmpului semantic, ci un contrapunct, un echilibru în refacerea unității universale.

În sintagma *a vântului arfă* (c), genitivul, aflat în topică inversă față de regent, impune tonalitatea stihială a muzicii harfei – o simfonie a naturii! Prin urmare, genitivul asociat în expresie cu inversiunea capătă dominanță în câmpul semantic; aici, stihialul, urgia e semn al unei naturi dezlănțuite. Aceeași stilistică o sugerează și genitivul *a clopotelor* față de regentul *jale* (d), și anume: *clopotele* preia în ecou starea de melancolie, trecând-o hiperbolic în *metalica vibrândă jale*... a clopotelor.

Versul „Să nu zic despre mine, ce omului s-a zis: / Că-i *visul unei umbre și umbra unui vis*" (*O, stingă-se a vieții*..., p. 592) este un intertext biblic, în care cele două lexeme își verifică echivalența semantică prin inversiune: ambele, și visul și umbra, au semnificația efemerului... omul e trecător prin lume, un risipitor.

Concluzie: Forma de genitiv a subordonatului față de un substantiv amplifică vs diminuează sau încurajează vs contracarează semnificația regentului.

E. Structura nominală cu determinativ substantival / apoziție, exemplificată prin versurile:

a. „În capul mesei șade Zamolxe, *zeul getic*...." (*Gemenii*, p. 606);

b. „Ea prinde chip și formă, *o formă diafană*, / *Înger cu aripi albe, ca marmura de pal*" (*Povestea magului călător în stele*, p. 394);

c. „Brigbelu, *rege tânăr din vremea cea căruntă*" (*Gemenii*, p. 606).

Apozițiile dezvoltate (de obicei) se remarcă prin caracterul evocator: primul substantiv din sintagma apozitivă (*zeu*, *o formă*, *înger*, *rege*) stabilește un statut clar, ipostază ce prinde contur prin determinările ulterioare.

Concluzie: Apoziția generează un surplus de cunoaștere a regentului nominal.

F. Structura nominală cu determinativ substantival în acuzativ, exemplificată prin versurile:

a) „Mă cufund ca într-o mare *de visări* dulci și senine / Și în jur parcă-mi colindă dulci și mândre primăveri" (*Epigonii*, p. 44);

b) „Lucii picături *de smoală* la pământ cad sfârâind" (*Înger și demon*, p. 58).

Determinativul substantival în acuzativ fragmentează semnificanța nominalului-regent. Astfel, în sintagmele *o mare de visări*, *picături de smoală*, dominanta semantică a regentului (*mare*, *picături*) definește cadrul poetic.

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)

Concluzie: În structurile de tipul regent nominal + subordonat substantival în acuzativ, regentul își impune semnificația poetică.

ABREVIERI UTILIZATE

adj. – adjectiv
e.p.s. – element predicativ suplimentar
prep. – prepoziție
p.v. – predicat verbal
subst. – substantiv

NOTE

[1] Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne,* București, EPLU, 1969, p.11.

[2] Iorgu Iordan, *Limba literară. Studii și articole*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1977, p. 201.

[3] Dumitru Irimia, *Limbajul poetic eminescian,* Iași, Editura Junimea, 1979.

[4] Edgar Papu, *Din clasicii noștri,* București, Editura Eminescu, 1977, p. 119-120.

[5] Louis Hjelmslev, *Preliminarii la o teorie a limbii*, București, 1967, p. 77.

[6] Terminologie saussuriană.

[7] Louis Hjelmslev, *Preliminarii la o teorie a limbii*, București, 1967, p. 101.

[8] Idem, *op. cit.*, p. 105.

[9] Idem, *op. cit.*, p. 113.

[10] Idem, *op. cit.*, p. 101.

[11] Dumitru Irimia, *Curs de lingvistică generală*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza", 1986.

[12] D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 63-64.

[13] D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 54.

[14] Nu poate să treacă neobservată forma verbală „a se oglindi" cu morfemul „-ez-" ce susține similitudinea cu alternanța fonetică: „d" cu „z" a pluralului „oglinzi" (oglindă-oglinzi), încât verbul propune o disipare a imaginii poetice nu în sensul risipitor, ci al strângerii departelui într-un aproape „dureros" mereu!

[15] Cf. D. Irimia, *Limbajul poetic eminescian,* Iași, Editura Junimea, 1979, p. 51-55, 85-87.

BDD-A20677 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:58 UTC)